มายาคติและรหัสวัฒนธรรม ใน‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’

Myth and Cultural Codes in‘A Blind Earthworm in a Labyrinth’

สายวรุณ สุนทโรทก

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง ‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’ของวีรพร นิติประภา ได้รับรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปีพ.ศ. 2558 เป็นนวนิยาย “น้ำเน่า” รักสามเส้าของพี่น้องที่รักชายคนเดียวกัน กล่าวถึงเด็กสาวสองคนถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง เติบโตมาลำพังกับพี่เลี้ยงที่มีสามีพร้อมกันสามคน เมื่อเด็กทั้งสองเติบโตต่างใช้ชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยวเหงาและหลงทางกับสุนทรียะของหนังสือ เสียงเพลง อาหารและการเมือง ในที่สุดการอยู่อย่างไร้ความสุขทำให้ตัวละครเลือกความตายเป็นจุดจบของชีวิต โรล็องด์ บาร์ตส์(Roland Barthes) นักวิชาการผู้บุกเบิกสัญศาสตร์วรรณกรรม(Literary semiotics) ได้เน้นว่าการสื่อความหมายในตัวบทวรรณกรรมนั้นอิงอยู่กับระบบความหมายแฝงที่รับรู้กันในสังคม เมื่อผู้อ่านนำความรู้และมายาคติมาหาความหมายแฝงในวรรณกรรมจึงได้รหัสวัฒนธรรมที่ซ้อนทับบนรหัสภาษา ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดมายาคติและรหัสวัฒนธรรมของบาร์ตส์มาศึกษาเรื่องนี้ โดยจำแนกเป็นรหัสความหมายแฝง 5 ประเภทได้แก่ 1.รหัสปริศนา 2.รหัสเหตุการณ์ 3.รหัสอรรถลักษณ์ 4.รหัสสัญลักษณ์ และ 5.รหัสวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่านวนิยายเรื่องนี้แฝงด้วยความหมายที่ย้อนแย้งอย่างสุดโต่งระหว่างความสุขกับความทุกข์ ความสมบูรณ์แบบกับความขาดพร่องของชีวิต ที่สำคัญกว่านั้นนักเขียนนำเสนอความขัดแย้งของคนในสังคมไทย ที่การเมืองทำให้ปัจเจกชนจำนวนมากไม่ให้พื้นที่สำหรับความสัมพันธ์อื่นใดในสังคม นักเขียนได้ชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงชะตากรรมของคนไทยที่อาจไม่ต่างกับไส้เดือนตาบอด ซึ่งดำรงอยู่ด้วยการวนเวียนในเขาวงกตอย่างหาทางออกไม่ได้นับแต่อดีตจนแม้ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต, มายาคติ , รหัสวัฒนธรรม, โรล็องด์ บาร์ตส์, นวนิยายซีไรต์

Abstract

The novel "A Blind Earthworm in a Labyrinth" written by Veeraporn Nitiprapha, which won the Southeast Asian Writers Award in the year 2015, is a 'soup-opera' novel mainly about a love triangle of two sisters. The novel depicts the story of two lonely sisters whose parents leave them with a nanny who, at the same time, has three husbands. When growing up, the girls live a lonesome, unhappy life in which they can only find pleasure from books, music, food, and politics. As a result of such a depressing life, they decided to end their lives. Roland Barthes, a pioneer scholar of literary semiotics, proposes that literary expression relies heavily on social symbolic codes. When a reader applies knowledge and myth to identifying symbolic meanings in literature, he/she will discover hidden cultural codes within language codes. The researcher adopted Barthes' myth and cultural codes to analyze this novel. Barthes categorizes the codes into five types which are 1. hermeneutic code 2. proairetic code 3. semic code 4. symbolic code and 5. cultural code. The analysis reveals that this novel conveys radical or extreme paradoxical meanings between the happiness and the sorrow, as well as, the perfection and the imperfection of life. More importantly, the author depicts an extreme paradox in Thai society of which politics has caused most individuals to devalue any other kind of relationship in the society. The author tries to raise the reader's awareness of the fate of Thai people which is not different from the blind earthworm as both have been disorientated in labyrinths from the past till now.

Key words: A Blind Earthworm in a Labyrinth, myth, cultural codes, Roland Barthes, S.E.A.Write Novels

บทนำ

‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’ ของวีรพร นิติประภาเป็นนวนิยายที่เขียนขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองในสังคมไทยเมื่อพ.ศ. 2553 ดังที่มีคำกล่าวในคำนำผู้เขียน(2558 : 7)ตอนหนึ่งว่า

...ภาพเงียบไร้เสียงเลือนรางของเมืองก่อนพายุ ก่อนการมาถึงของเสื้อยืดราคาถูกสีสด ก่อนมือตบ ตีนตบ หัวใจตบ นกหวีด ก่อนหน้ากากชีดเผือดยิ้มเยาะไม่เลิกราจะออกเพ่นพ่าน ก่อนระเบิดความดีชีวภาพจะทำงานและไวรัสเกลียดชังจะแพร่ออกไปในอากาศราวกับเชื้อโรค ก่อนคนไม่รู้จักกันจะมาบอกว่าคุณต้องคิดอย่างไรเขาต้องฝันถึงสิ่งใด มันมีสิทธิอาศัยในบ้านหลังไหน เธอต้องอยู่หรือตายเพื่ออะไร ก่อนผรุสวาท สัญลักษณ์ ศัพท์แสงยากๆ ที่ไม่อาจเข้าใจได้นับร้อยพันจะถูกบัญญัติขึ้น ก่อนผู้คนจะค้นพบจุดยืนยึดมั่นอุดมการณ์ เรียกร้องความถูกต้อง ก่อนหัวใจจะถูกปิดตาย ... ง่ายดายพอๆ กับการปิดสนามบินและถนน ก่อนเราจะขังตนเอาไว้ข้างในตัวเราไปตลอดกาล

คำกล่าวของนักเขียนข้างต้น ทำให้เห็นความหมายที่ลึกไปกว่าการเป็นนวนิยายรักสามเส้าน้ำเน่าธรรมดา ในคำนำของสำนักพิมพ์(2558: 4) ก็ได้กล่าวถึงความเป็นนวนิยายน้ำเน่าเรื่องนี้ว่า “เต็มไปด้วยศัพท์แสงสัญลักษณ์ในทุกฉากตอนฉาบซ่อนในเรื่องรักสามเส้าแสนธรรมดา ปรุงรสด้วยเสน่ห์รายละเอียดของความร่วมสมัย” จึงน่าสนใจว่านวนิยายเรื่องนี้น่าจะอ่านได้หลายระดับ หากจะอ่านเอาเรื่องก็จะได้เรื่องราวรักสามเส้าของเด็กสาวสองคนที่รักผู้ชายคนเดียวกัน แต่ถ้าอ่านเพื่อค้นหาความหมายแฝงไว้ภายใต้นิยายน้ำเน่า อาจจะเห็นนัยยะของความหมายทางการเมืองในสังคมไทยและเห็นความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจจะนำแนวคิดเรื่องมายาคติและรหัสวัฒนธรรมของโรล็องด์ บาร์ตส์ มาอ่านนวนิยายเรื่องนี้

1.มายาคติและรหัสวัฒนธรรมของโรล็องด์ บาร์ตส์

ในคำนำเสนอของหนังสือ*มายาคติ* (2544: 4) นพพร ประชากุลได้กล่าวถึงแนวคิดมายาคติของโรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes 1915-1980) นักวรรณคดีวิจารณ์และนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศส ว่าหมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มายาคติเป็นกระบวนการการหลงอย่างหนึ่ง แต่มิใช่การโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือโฆษณาชวนที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคติมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใด ทุกอย่างปรากฏต่อหน้า แต่เราคุ้นเคยจนไม่ทันสังเกตว่ามายาคติเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เราหลงคิดไปว่าค่านิยมที่ยึดถืออยู่นั้นเป็น “ธรรมชาติ” หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก มายาคติทำให้ชุดความเชื่อบางอย่างของสังคมกลายเป็นสิ่งที่ดูเหมือนว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างแนบเนียนในลักษณะของการแฝงตัวอยู่กับสิ่งต่างๆ รอบตัว เสมือนว่าเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

บาร์ตส์ (2000: 114) กล่าวว่า มายาคติคือระบบสัญศาสตร์ระดับที่สอง (Second-order Semiological System) ซึ่งเป็นสัญญะ(sign) ของความหมายในระดับที่หนึ่ง จนกลายมาเป็นตัวให้ความหมาย(Signifier) ในระดับที่สอง รูปสัญญะของมายาคติได้แก่ ภาษา ภาพถ่าย ภาพวาด โปสเตอร์ จารึต ตัววัตถุ ฯลฯ แม้จะมี

ความแตกต่างเมื่อสื่อความหมายระดับที่หนึ่ง แต่สัญญะจะถูกลดสถานะลงเป็นเพียงสิ่งที่ให้ความหมายอย่างหนึ่งทันทีที่ถูกจับจ้องด้วยมายาคติ ซึ่งหมายความว่ามายาคติเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงวัตถุดิบเท่านั้น

แนวคิดมายาคตินั้น มักนิยมนำมาศึกษาการประกอบสร้างของสื่อบันเทิง ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2536 : 32) ได้เขียนหนังสือ*มายาพินิจ : การเมืองทางเพศของละครโทรทัศน์* อธิบายว่าบทบาทหน้าที่ของมายาคติในสื่อละครโทรทัศน์คือการช่วยตอบสนองความต้องการหลายอย่างในชีวิตจริงของคนในสังคมให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ในโลกของความบันเทิง มายาคติในสื่อละครโทรทัศน์ยังช่วยทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวส่วนเสี้ยวของสังคมที่แตกร้าวออกจากกันด้วยเหตุผลต่างๆให้รวมเป็นหนึ่ง กล่าวได้ว่า บทบาทหน้าที่ของมายาคติในสื่อบันเทิงถ่ายทอดผ่านการกระทำของตัวละครทั้งสิ้นซึ่งมีผู้อยู่เบื้องหลังได้แก่ คนเขียนบท ผู้กำกับ นายทุน เป็นต้น แต่ผู้อยู่เหนือกลุ่มคนสร้างสรรค์เหล่านี้คือกฎเกณฑ์ของสังคม

สรุปได้ว่ามายาคติคือผลของอุดมการณ์ เพราะหากมองประวัติศาสตร์ในรูปแบบของสัญญะประวัติศาสตร์ไม่ใช่ เอกสารของ “ความจริง” อีกต่อไป ตามที่บาร์ตส์เคยอธิบายไว้ แต่ประวัติศาสตร์ได้ผลิต “ความเข้าใจ” ด้วยมุมมองเชิงวัฒนธรรมของนักประวัติศาสตร์ในขบวนการของการตีความและการเขียนประวัติศาสตร์นั้นเอง(พรพิชชา บุญบรรจง 2554: 7-9)

นอกจากคำว่ามายาคติแล้ว นพพร ประชากุล(2552:145) ยังได้อธิบายคำว่า “รหัส”(code) ว่าหมายถึงแบบแผนที่ผู้อ่านทั่วไปใช้สำหรับจับความหมายแฝงในตัวบทวรรณกรรมโดยไม่จำเป็นต้องรู้ตัว แบบแผนดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยความเคยชินที่ผู้อ่านสั่งสมจากการอ่านผนวกกับสิ่งที่เคยได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่าน ได้รับรู้มาจากวาทกรรมในสังคม บาร์ตส์ชี้ให้เห็นว่าการสื่อความหมายในเนื้อความของวรรณกรรมนั้น อิงอยู่กับรหัส 5 ประเภท ได้แก่

1.รหัสปริศนา(hermeneutic code) หมายถึงรหัสที่ทำให้องค์ประกอบบางอย่างในเรื่องสามารถกระตุ้นความรู้สึกอยากรู้ว่าเรื่องราวจะดำเนินต่อไปอย่างไร นพพร ประชากุลได้แสดงการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *Sarrasine* ของบัลซัค[1] (*ซาร์ราซีน* แปลโดยจิดาภา ธรรมวิหาร)โดยใช้รหัสปริศนามาวิเคราะห์ได้ว่าเมื่อซาร์ราซีนซึ่งทราบว่าเป็นผู้มีอารมณ์ร้อนแรงตามประสาศิลปินเดินทางไปอิตาลี ผู้อ่านย่อมอยากทราบว่าต่อไปเขาจะประสบกับอะไรที่นั่น รหัสประเภทนี้มิได้มีใช้อยู่แต่ในนวนิยายแนวลึกลับหรือสืบสวนสอบสวน แต่พบในเรื่องเล่า

[1] นวนิยายเรื่องนี้เล่าถึงซาร์ราซีน ศิลปินหนุ่มชาวฝรั่งเศสในสมัยศตวรรษที่ 18 ซึ่งเดินทางไปศึกษาศิลปะในอิตาลีและได้ถูกซ็องบิเนลลา นักร้องโอเปราสาวสวยผู้หนึ่งแกล้งยั่วยวนจนเขาตกหลุมรัก ต่อมาเขาทราบว่าที่แท้ซ็องบิเนลลาเป็นชายที่ถูกตัดอัณฑะเพื่อรักษาคุณภาพของเสียงตามธรรมเนียม เขาจึงลักพาตัวซ็องบิเนลลามาเพื่อจะฆ่าด้วยความแค้น แต่ผู้คุ้มครองซ็องบิเนลลาได้ส่งคนมาช่วยเหลือได้ทันและฆ่าซาร์ราซีนตาย (นพพร ประชากุล 2552: 142)

ทุกแนว รหัสประเภทนี้มักสัมพันธ์กับแนวเรื่องที่คุ้นเคยมาก่อนและทำหน้าที่พยุงการอ่านให้ดำเนินไปข้างหน้าจนกระทั่งจบตัวบท

2.รหัสเหตุการณ์(proairetic code) เป็นรหัสที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่า“เกิดอะไรขึ้น” เมื่อพบรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรม การกระทำหรือเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงรายละเอียดเหล่านั้นเข้ากับแบบแผนที่คุ้นเคยมาก่อน เช่นในเรื่อง*ซาร์ราซีน* หลังจากที่ซาร์ราซีนได้พบกับซ็องบิเนลลาเป็นครั้งแรก แล้วเกิดอาการเหม่อลอย สติไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จิตใจปั่นป่วน ผู้อ่านก็ตีความได้ว่านี่เป็นการตกหลุมรักและสร้างความคาดหวังอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ตามที่เคยมีประสบการณ์จากการได้ยินได้ฟังมาก่อน

3. รหัสอรรถลักษณ์ (semic code) เป็นรหัสที่ช่วยให้ผู้อ่านจับความหมายเกี่ยวกับคุณลักษณ์ของตัวละครหรือสถานที่ เช่น เมื่อผู้เล่าเรื่องบรรยายถึงพฤติกรรมของซาร์ราซีนในวัยเด็กว่าชอบแอบวาดรูปครูในห้องเรียนแทนที่จะฟังครูสอน ผู้อ่านก็อนุมานได้ว่า ตัวละครซาร์ราซีนมีแนวโน้มที่จะเป็นศิลปิน การที่บาร์ตส์นำคำว่า semic หรือ semantic ได้แก่ความหมายของถ้อยคำ(อรรถ) ซึ่งในทางภาษาศาสตร์หมายถึงหน่วยย่อยของความหมายของคำ มาใช้สื่อถึงคุณลักษณ์ของตัวละครนั้น ก็เพื่อย้ำเตือนว่าตัวละครไม่ใช่บุคคลจริง หากเป็นเพียงบุคคลในหน้ากระดาษ ซึ่งมีคุณสมบัติที่ประกอบสร้างขึ้นด้วยถ้อยคำเท่านั้น

4.รหัสสัญลักษณ์ (symbolic code) ในที่นี้ บาร์ตส์ต้องการหมายถึงระบบของความหมายแฝงหรือความหมายในระดับที่สองโดยทั่วไป เช่น สีดำเป็นสัญลักษณ์ของความตาย แต่ความหมายสัญลักษณ์ที่บาร์ตส์กล่าวถึงนี้มีนัยยะในเชิงจิตวิเคราะห์ทำนองเดียวกับรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ในความฝัน การสื่อความหมายแฝงที่เกี่ยวโยงกับปมต่างๆ ในระดับของจิตใต้สำนึกมักจะวนเวียนอยู่ในเรื่องเพศวิถี(sexuality) ในเรื่อง*ซาร์ราซีน* กล่าวถึงฉากที่ซาร์ราซีนชัก “ดาบยาว”ประจำตัวออกจากฝักเพื่อเตรียมฆ่าซ็องบิเนลลา แต่ขณะที่เงื้อดาบขึ้น สมุนของผู้คุ้มครองซ็องบิเนลลาเข้ามาแทงเขาด้วย “มีดสั้น” จนเขาล้มลงขาดใจตาย ระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏคือ ดาบยาวเป็นตัวแทนองคชาติของชายชาตรีผู้ทรนง แต่ซาร์ราซีนไปหลงรักชายที่ถูกตัดอวัยวะเพศไปแล้ว ซาร์ราซีนจึงสูญเสียความเป็นชายชาตรีไปด้วย ดังนั้นการใช้เพียงมีดสั้นซึ่งเป็นตัวแทนขององคชาติที่ถูกตัดไปก่อนหน้านี้แล้ว แทงเขาก็ทำให้เขาเสียชีวิตลงได้ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้ นพพร ประชากุลกล่าวว่ามิใช่เป็นเรื่องเพ้อเจ้อ แต่ถูกเหนี่ยวนำด้วยข้อเท็จจริงที่อยู่ในตัวบท(2552:148)

5.รหัสวัฒนธรรม (cultural code) หมายถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ ชีวิตและโลกซึ่งมีลักษณะเป็นความรู้ทั่วไปชุดหนึ่งที่ไหลเวียนอยู่ในวัฒนธรรมและถูกดึงมาใช้ค้ำจุนความน่าเชื่อถือของรายละเอียดต่างๆ ในตัวบท ความรู้เหล่านี้ มีที่มาจากหนังสือเรียน ข่าวสาร คำพูดของผู้ใหญ่ สุภาษิต คำพังเพย ตลอดจนจากเรื่องเล่าอื่นๆ บาร์ตส์กล่าวว่าวรรณกรรมแต่ละเรื่องเพียงแต่ยกคติความเชื่อมาอ้างอิงโดยแปรรูปด้วยลีลาการประพันธ์จน

บางครั้งกลายโฉมเป็นสัจธรรมอันลุ่มลึก ดังในเรื่อง*ซาร์ราซีน*ที่สามารถหลงใหลช็องบิเนลลาถึงกับฝากชีวิตและอนาคตไว้ในกำมือของ “หล่อน” ได้ โดยไม่สังเกตความผิดปกติทั้งๆที่มิตรสหายของช็องบิเนลลาหัวเราะเยาะเขาอยู่ตลอดเวลา นั่นเป็นเพราะพฤติกรรมของซาร์ราซีนสอดคล้องกับคติทางจิตวิทยาความรักที่ได้ยินได้ฟังมานับครั้งไม่ถ้วนว่า “ความรักทำให้ตาบอด”หรืออีกตอนหนึ่งที่มีผู้หวังดีมาเตือนซาร์ราซีนถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น แต่เขาไม่ยอมฟัง ผู้อ่านก็ไม่แปลกใจ เพราะมีรหัสวัฒนธรรมคอยทำหน้าที่รองรับพฤติกรรมที่ว่ารักเหมือนโคถึก รหัสวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับวาทกรรมประเภทอื่นๆ

2.นวนิยายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน

‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’ เป็นนวนิยายเรื่องที่ 13 ของการจัดประกวดรางวัลซีไรต์ นับตั้งแต่พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา และเป็นนวนิยายเรื่องที่ 4 ของกลุ่มนักเขียนหญิงที่ได้รับรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A. Write Awards) [2] รางวัลนี้มีชื่อเต็มว่า รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (South East Asian Writers Awards) โรงแรมโอเรียนเต็ลร่วมกับบริษัทการบินไทย และกลุ่มบริษัทในเครืออิตัลไทยได้จัดตั้งรางวัลวรรณกรรมนี้ขึ้น มีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรม บุรฉัตรทรงเป็นประธานและได้รับความร่วมมือจากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยและสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เสนอรายชื่อกรรมการคัดเลือกและกรรมการตัดสินหมุนเวียนกันไปเป็นเวลากว่าสามสิบปีแล้ว

รางวัลนี้มอบให้แก่นักเขียน 10 ประเทศในอาเซียน ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม และไทย ซึ่งจะมีกฎเกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกวรรณกรรมหรือนักเขียนตามที่คณะกรรมการของแต่ละประเทศจะกำหนดขึ้น สำหรับคณะกรรมการจัดประกวดของประเทศไทยนั้น ได้กำหนด

[2] นักเขียนหญิงที่ได้รับรางวัลประเภทนวนิยายมาแล้ว 3 คนคือ กฤษณา อโศกสิน จากเรื่อง*ปูนปิดทอง* (2528) เดือนวาด พิมวนา จาก*เรื่องช่างสำราญ*(2546) และงามพรรณ เวชชาชีวะ จากเรื่อง*ความสุข*ของกะทิ (2549)

แนวทางการคัดเลือกกว้างๆ ไว้ว่า 1. เป็นงานเขียนภาษาไทย 2. เป็นงานริเริ่มของผู้เขียนเอง มิใช่งานแปลหรือแปลงจากของผู้อื่น 3. ผู้เขียนยังมีชีวิตอยู่ขณะส่งงานเข้าประกวด 4. เป็นงานตีพิมพ์เผยแพร่ (มี ISBN) เป็นเล่มครั้งแรกย้อนหลังไม่เกิน 3 ปี ภายในวันสิ้นกำหนดส่งงาน 5. งานวรรณกรรมที่เคยได้รับรางวัลอื่นในประเทศไทยมาแล้วจะส่งเข้าประกวดอีกก็ได้

การประกวดรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน(ซีไรต์) ในปี 2558 มีนวนิยายที่พิมพ์ในรอบ 3 ปีส่งเข้าประกวดจำนวน 57 เรื่อง ผ่านเข้ารอบคัดเลือก shortlist จำนวน 9 เรื่องและคณะกรรมการตัดสินซึ่งประกอบด้วยศิลปินแห่งชาติ นักเขียนอาชีพ นักวิจารณ์และนักวรรณกรรมศึกษาได้มีมติเอกฉันท์ตัดสินให้ ‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’ ของวีรพร นิติประภา ได้รับรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำ พ.ศ. 2558 ในคำประกาศของคณะกรรมการตัดสินกล่าวว่า

> *‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’* ของ วีรพร นิติประภา สะท้อนภาพความล้มเหลวของการบริหารจัดการชีวิตในสังคม เสพติดศิลป์ของคนหนุ่มสาวยุคใหม่ แสดงให้เห็นผลกระทบของการเผชิญหน้าระหว่างมายาคติกับอุดมคติของสถาบันครอบครัวไทย ในขณะเดียวกันก็รุ่มรวยไปด้วยการหยั่งถึงความงามอันบรรเจิดของศิลปะหลากแขนงรวมทั้งความงดงามของธรรมชาติ
>
> ผู้เขียนนำเสนอเรื่องนี้ผ่านสุนทรียภาพทางภาษา แสดงภาพตรึงตาตรึงใจโดดเด่น มีภาวะกระทบอารมณ์สูงยิ่ง สามารถสรรค์สร้างคำและประโยคที่เป็นอัตลักษณ์ได้ดี
>
> นวนิยายเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์ด้านกลับ สำหรับคนรุ่นใหม่เพื่อการหลุดพ้นจากความบอดใบ้ทางปัญญาและไร้ศรัทธายึดเหนี่ยวในวิถีชีวิต *‘ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต’* ของ วีรพร นิติประภาจึงสมควรได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ของประเทศไทย ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘

คำประกาศข้างต้นมีประเด็นที่คณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้มีความโดดเด่นในเรื่องการนำเสนอภาพความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว อันเป็นเนื้อหาหลักของเรื่อง และอีกประเด็นคือเน้นที่กลวิธีการนำเสนอด้วยสุนทรียภาพทางภาษาซึ่งนักเขียนสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างมีอัตลักษณ์

3. โครงเรื่อง“น้ำเน่า ร้าวราน สามเส้า เพ้อฝัน”

หากอ่านนวนิยายเรื่องนี้ด้วยการสื่อความหมายระดับที่หนึ่ง ตามที่ปกหน้าของหนังสือเล่มนี้โปรยว่า *“น้ำเน่า ร้าวราน สามเส้า เพ้อฝัน”* ซึ่งก็จะได้เรื่องรักสามเส้าของชารียา ปราณ และชลิกา นักเขียนให้ตัวละครพี่น้อง ชลิกาและชารียาเติบโตมากับการขาดต้นแบบของความรัก โดยเฉพาะชารียาผู้เป็นน้อง เธอไม่เคยรู้จักว่า

ความรักเป็นอย่างไร เธอคิดเองว่าความรักคงเป็นอย่างที่รู้สึกกับธนา ชายหนุ่มผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง แล้วเธอก็ชื่นชมหลงใหลจนหนีตามเขาไปในวัยแรกรุ่นหรืออาจเป็นอย่างที่เธอรักชานนท์ ผู้พลัดหลงมาซื้อแผ่นเสียง แล้วที่งในความรอบรู้เรื่องเพลงของเธอ แต่ก็ห่างหายจากชีวิตเธอไปเรียนต่อต่างประเทศหลายสิบปี หรือความรักที่เกิดกับนที นักข่าวสงครามผู้หลงใหลดื่มด่ำในตัวเธอจนทั้งเขาและเธอคิดว่านั่นคือความรักแท้ หรือความรักที่มีต่อปราณ ซึ่งเป็นทั้งเพื่อนและพี่ที่อยู่เคียงข้างเนิ่นนานตั้งแต่วัยเยาว์จนเติบใหญ่เข้าสู่วัยหนุ่มสาว ต่อมาปราณมีความสัมพันธ์กับพี่สาวอย่างไม่ได้ตั้งใจ ชารียาคิดว่าคือการทรยศรัก เธอเฝ้าแต่ครำ่ครวญอาละวาดแผดเสียงกับปราณเหมือนคนบ้าว่า “ชีวิตทรยศฉัน” หลังจากที่รู้ว่าปราณมีสัมพันธ์ลึกซึ้งกับพี่สาว

นักเขียนถ่ายทอดความรู้สึกสับสนของชีวิตทั้งชารียาและปราณ ดังที่บรรยายว่า

> ปราณปล่อยคำ่คืนค่อยๆ คืบคลานผ่าน ท่ามกลางเสียงน้ำตาที่หยดลงบนหัวใจเขากับชีวิตทรยศฉัน ซึ่งคงดังกลับไปกลับมาในห้วงคิด มีใครมันไม่ถูกชีวิตทรยศด้วยหรือชารี ทำถึงคิดว่าพี่จะไม่เข้าใจ เธอไม่รู้หรอกฉันอยู่มาแบบไหน เกิดขึ้นในโลกบัดซบของคนอื่นตื่นจากฝันร้ายขึ้นในอีกความฝัน...ร้ายยิ่งกว่า ฟันฝ่าชีวิตเส็งเคร็งไปวันๆ โดยไม่รู้ว่าเพื่ออะไร เร่ร่อนไปในอ้อมกอดของคนแปลกหน้า พลัดหลงในที่ที่ไม่ควรผ่าน เพียงแค่จะลืมตัวเองไปให้ได้สักครู่ยาม เธอไม่รู้หรอกว่าฉันผ่านอะไรมาแค่ไหน เธอไม่รู้ฉันต้องสูญอะไรรายทาง (หน้า 202)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องข้างต้นนี้ สามารถวิเคราะห์รหัสเหตุการณ์ได้ว่า ความรักของคนสามคนจะไม่มีวันสมหวัง หากจะยุติปัญหารักนี้ได้ก็คงต้องจบที่ความตาย ดังที่ตอนต้นเรื่องให้พ่อกับแม่ของชลิกาและชารียา ทนอยู่อย่างทรมานจนกระทั่งตายจากกัน และตอนท้ายนักเขียนก็เลือกใช้วิธีเดียวกันคือให้ชลิกาและปราณเป็นฝ่ายจากไป ปล่อยชารียาอยู่อย่างเดียวดายไร้ทางออก

4.เรื่องเล่าที่เต็มไปด้วยมายาคติและรหัสวัฒนธรรม

เมื่ออ่านนวนิยายเรื่องนี้ด้วยการสื่อความหมายระดับที่สอง การจับจ้องที่มายาคติที่ผู้เขียนนำมาใช้ อาจทำให้สุนทรียะของความต่อเนื่องทางอารมณ์ขาดหายไป เพราะจะเห็นความจงใจนำเสนอภาพครอบครัวที่ขาดการบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ครอบครัวที่ทอดทิ้งเด็กหญิงชลิกาและชารียาให้เติบโตมาลำพังกับพี่เลี้ยง ครอบครัวของเด็กเร่ร่อนแบบปราณ ครอบครัวที่ดูเหมือนจะอบอุ่นของนที และครอบครัวที่ไม่ยึดติดและไม่จับจองเป็นเจ้าของแบบครอบครัวของนวล แต่ละครอบครัวตั้งอยู่บนความไหลวนของมายาคติที่ว่าหากเด็กขาดความอบอุ่นย่อมเติบโตเป็นเด็กมีปัญหา

ในครอบครัวของชลิกาและชารียา ผู้เขียนใช้มายาคติของความรัก ความชัง การทรยศหักหลัง การยึดถือความเป็นเจ้าของครอบครองชีวิต จิตวิญญาณและการเอาชนะ ได้หล่อหลอมให้ผู้อ่านเข้าใจพฤติกรรมของตัวละครทุกตัวที่กระทำต่อกัน แม้ว่าจะมีข้อกังขาว่าเหตุใดพ่อและแม่ของเด็กสาวทั้งสองที่เคยรักกันจะกลายเป็นคน

เกลียดชังกันจนไม่อาจรักษาความสุขของครอบครัวไว้ได้ ดังที่พ่อหันหลังให้ทุกคน และแม่พยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ได้พ่อกลับมาเป็นของตนเหมือนเดิม

ครอบครัวของปราณ ก็เล่นล้อกับมายาคติว่าด้วยรถไฟ/เรือเมล์/ลิเก/ตำรวจ ที่มีชีวิตอยู่กับการเคลื่อนที่ตลอด พ่อของปราณทำงานรถไฟ พาลูกไปทำงานและเติบโตบนรถไฟบ้าง ฝากลูกไว้ที่บ้านเพื่อนบ้าง ไว้ที่บ้านหญิงโสเภณีบ้าง เมื่อเขาเติบโตขึ้นปราณเป็นคนอยู่ง่าย ไร้ราก ไม่ยึดติดกับสิ่งใดนานๆ ผู้เขียนใช้รหัสปริศนาเพื่อดึงผู้อ่านให้ฉงนฉงายกับการดำเนินชีวิตลอยไปลอยมาของปราณ แต่ก็งุนงงกับความสามารถที่ปราณรอดพ้นจากเงื้อมมือของยาเสพติดได้ทั้งๆที่เขาเคยเสพแล้ว เขาสามารถวาดภาพ เล่นดนตรีเลี้ยงชีพได้ และยังทำอะไรได้อีกหลายอย่าง

เมื่อปราณเข้ามาอยู่ในบ้านของชลิกาและชารียา ผู้เขียนก็สร้างรหัสเหตุการณ์ให้ผู้อ่านเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวละครได้ไม่ยาก พฤติกรรมของปราณเหมือนจะถูกนำเสนอว่าไม่ได้ใสซื่อเหมือนอย่างที่เห็นภายนอก เมื่ออ่านจบผู้อ่านจะเข้าใจพฤติกรรมของปราณที่ทำลายความสัมพันธ์ของสองพี่น้องอย่างไม่ได้ตั้งใจ รวมทั้งเขาได้พรากชีวิตและจิตวิญญาณของชลิกาให้หายสาบสูญไปกับเขาตัวเขาด้วย

5.เขาวงกต : กับดักความทรงจำของมวลหมู่มนุษย์

“เขาวงกต” ปรากฏเป็นครั้งแรกจากการบรรยายพฤติกรรมของแม่ในสายตาและการเล่าเรื่องของลูกสาวที่ว่า “*ส่วนแม่ก็เป็นแค่คนแปลกหน้าที่คุ้นเคย ผู้เอาแต่เดินวกวนอ่อนล้ากลางเขาวงกตของเครื่องเรือน*”(19) ผู้เขียนใช้คำว่าเขาวงกตในลักษณะของรหัสสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายทั้งเขาวงกตในตำนานพระพุทธศาสนาว่าเป็นชื่อภูเขาลูกหนึ่งในเรื่อง*มหาเวสสันดรชาดก* ซึ่งมีทางเข้าออกวกวนทำให้หลงทางได้ โดยปริยายหมายถึงการวกวนหาทางออกไม่ได้ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554: 1097) คำนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า labyrinth ในตำนานเทพเจ้ากรีกกล่าวว่า ลาบรินธ์คือโครงสร้างอันซับซ้อนที่ออกแบบและสร้างโดยเดดาลัส นายช่างชาวเอเธนส์ สร้างเขาวงกตถวายกษัตริย์ไมนอส โดยมีวัตถุประสงค์ใช้เป็นกับดักตัวมิโนทอร์ ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นโอรสของกษัตริย์ไมนอส ซึ่งมีร่างเป็นคนมีหัวเป็นวัว ในที่สุดมิโนทอร์ก็ถูกวีรบุรุษชาวเอเธนส์ชื่อ Theseus สังหาร เดดาลัสสร้างวงกตอย่างวกวนจนเมื่อสร้างเสร็จตัวเขาเองก็แทบจะหาทางออกไม่ได้ เจ้าหญิง Ariadne พระธิดา

ของกษัตริย์ไมนอสจึงได้ให้ความช่วยเหลือ Theseus ด้วยการมอบด้ายม้วนหนึ่งให้วางตามเส้นทาง เพื่อที่จะได้เดินตามรอยด้ายกลับออกมาจากเขาวงกตได้[3]

เขาวงกตมีความหมายเชิงวัฒนธรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ว่า สร้างขึ้นเพื่อเป็นกับดักวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้าย ต่อมากลายเป็นสัญลักษณ์ของเส้นทางสู่พระเจ้า ขณะเดียวกันวงกตอาจเป็นสัญลักษณ์ของการจาริกแสวงบุญ ที่สามารถไถ่บาปและเกิดความรู้แจ้ง ความหมายต่างๆเหล่านี้ล้วนให้ความหมายในระดับลึกแก่ตัวบทของนวนิยายเรื่องนี้ทั้งสิ้น ในนวนิยายเรื่องนี้ เขาวงกตเป็นสัญลักษณ์ที่ตัวละครหลงวกวนอยู่ โดยเฉพาะตัวละครหนุ่มสาวที่ไม่อาจหาทางดำเนินชีวิตอย่างปกติสุขได้ หรือไม่อาจรู้ว่าตนเองมีความปรารถนาจะใช้ชีวิตแบบใดเพื่อจะพบกับความสุขที่แท้จริง

ผู้เขียนได้ใช้ความหมายทั้งคำว่าเขาวงกตและ labyrinth เพื่อแสดงภาพพฤติกรรมของตัวละคร ขณะเดียวกันก็เปรียบตัวละครเป็นไส้เดือนตาบอด ซึ่งเป็นการใช้สัญลักษณ์ซ้อนสัญลักษณ์ เพื่อสื่อความหมายว่าตัวละครทุกตัวในเรื่องไม่รู้ตัวว่ากำลังค้นหาอะไร เหมือนกับไส้เดือนที่ไม่มีดวงตาอยู่แล้ว และยังพิการอีกด้วย ทำให้ต้องหลงวกวนอยู่กับวิถีของการเลื้อยไปในดิน กินดินแล้วขับถ่ายออกมาเป็นดิน วนเวียนไปอย่างนี้จนกว่าจะหมดลมหายใจ ดังที่ชารียาพูดโต้ตอบกับชลิกาว่า

> ลิก้า ทำไมไส้เดือนมันถึงไม่มีลูกกะตา/ พี่ก็ไม่รู้เหมือนกัน/ แล้วเราจะรู้ได้ไงว่าไส้เดือนมันตื่นอยู่ หรือว่ามันกะลังนอนหลับ/ เอ่อ... ไม่รู้สิ/ แล้วไส้เดือนมันจะรู้มั้ย.../รู้อะไร.../ก็รู้ว่ามันตื่นอยู่หรือเปล่าน่ะสิตอนมันขุดดินน่ะ/ ตัวของมันมันน่าจะรู้นะ / แต่หนูเคยนอนละเมอด้วย...ชารียามองหน้าที่ไร้ลูกตาของคุณตาไส้เดือนที่กำลังดิ้นขยุกขยุยอยู่ในมือตอนนั้นน่ะนะลิก้า หนูมองเห็นทุกอย่างชัดแจ๋วเหมือนจริงเลย ไม่เหมือนฝันด้วย/ เธอเคยเล่าหลายครั้งแล้ว ชารี/ ใช่ ใช่ หนูเคยเล่าแล้ว แล้วหนูก็ไม่เห็นจะรู้เลยว่าหนูหลับแล้วกะลังละเมอ/ คนละเมออยู่ไม่รู้ตัวหรอก /แล้วไส้เดือนมันรู้มั้ย.../รู้ไร.../ ก็รู้ว่าตัวมันกะลังหลับแล้วละเมอขุดดินอยู่/ โธ่ ชารี พี่จะไปรู้ได้ไง / คุณตาไส้เดือนกินดิน ขี้ออกมาก็เป็นดิน กินดินขี้ออกมา ก็เป็นดิน...ว่าแล้วชารียาก็ร้องเพลงคุณตาไส้เดือนที่แต่งขึ้นเดี๋ยวนั้นวิ่งหายเข้าไปในสวนอีกครั้ง (หน้า 25)

ข้อความนี้ เป็นสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องทุกตัว ที่ดำเนินชีวิตไปอย่างไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น นอกจากตัวละครในเรื่อง ได้แก่ ชลิกา ชารียา ปราณ ธนา ชานนท์ นที ลุงธนิต ภราดร อาภัทร รสริน และนวลแล้ว ยังมีตัวละครในเรื่องเล่าย่อยๆ อีกมากที่ผู้เขียนนำมาสอดร้อยให้เห็นวงจรของชีวิตที่สามารถพบ

---

[3] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ลายวงกต-วิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%95

เรื่องราวเหล่านี้ได้ในข่าวประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของนางโชว์ที่แปลงเพศแล้ว เรื่องชายกำพร้าถูกล็อตเตอรี่เป็นต้น เรื่องเล่าเหล่านี้เข้ามาไหลวนในเรื่องให้เห็นว่าเป็นเหตุการณ์ธรรมดาที่พบเห็นได้ในทุกวันของชีวิต

6.มายาคติของความรักความชังความสุขความทุกข์อย่างสุดโต่ง

ผู้เขียนได้บรรยายให้เข้าใจถึงความหมายแฝงเกี่ยวกับความรักไว้หลายตอน เช่นความรู้สึกของชารียาที่มีต่อปราณ ผู้เขียนเปรียบว่า *"เหมือนกับผ้าซักตากที่เพิ่งเก็บเข้ามาจากแดดจัดจ้าน เกือบๆ เหมือนกับมีละไอแดดอุ่นอวล เกือบๆ เหมือนกับมีรังสีนุ่มนวลที่มองไม่เห็นแผ่ซ่านเข้ามา เกือบๆ เหมือนกับได้กลิ่นสะอ้านฟุ้งลอยอยู่ในอากาศ..."*(หน้า75) การบรรยายข้อความนี้ ทำให้เห็นความรู้สึกในเชิงชู้สาวของชารียาที่มีต่อปราณ แต่บังเอิญว่าเธอได้พบกับธนาก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างชารียากับปราณจึงหยุดไว้เพียงเท่านี้ในตอนต้นเรื่อง

เมื่อชารียาพบธนา ผู้เขียนบรรยายภาพว่า *"ไม่มีมือไม้เย็น ไม่มีหัวใจเต้นแรง ไม่มีแม้ลมพายุหมุนขึ้นรอบตัวอย่างที่เกิดกับชลิกา มีแค่รู้แน่แก่ใจ อย่างลึกซึ้งเงียบงันว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ไหน ต่อให้ไกลสุดหล้า เธอก็จะติดตามเขาไป ง่ายดายเช่นนั้น เมื่อความรักตามหาชารียาเจอ"*(หน้า76) ข้อความ ผู้เขียน "เล่น" กับมายาคติของหญิงที่พบชายต้องใจ แต่ชารียาไม่ใช่หญิงทั่วไป ดังที่ได้พบพูดคุยกับธนาเพียงสิบเอ็ดครั้ง เธอก็ตัดสินใจหนีตามเขาเข้ากรุงเทพฯในวัยสิบหกเท่านั้น ต่อมาไม่นาน ธนาสลัดจากเธอด้วยจดหมายลาสั้นๆ ว่า *"เธอขวางกั้นฉันไว้จากมวลชน"*(หน้า79) ชารียาไม่ได้ฟูมฟายผิดหวังกับรักนี้มากนักอาจเพราะเธอรู้จุดจบตั้งแต่แรกๆ ที่มาอยู่ด้วยกันแล้วก็ได้

ความสุขทุกข์ของตัวละครที่เกิดขึ้นจากการบรรยาย ทำให้เห็นว่านักเขียนจงใจที่จะใช้มายาคติที่เป็นกรอบเกณฑ์ของความเชื่อในสังคม ได้แก่ เรื่องการโหยหาความรักความอบอุ่นที่ขาดพร่องจากสถาบันครอบครัว ทำให้ตัวละครยึดติดกับคนที่ตนรัก เมื่อผิดหวังในรักนั้น ชีวิตทั้งชีวิตก็จบสิ้นดังที่ชลิกาและนทีเลือกความตายเป็นทางออก นอกจากนี้ ยังมีเรื่องการตามหาแก่นแท้ของชีวิต ในที่สุดก็วิ่งวนไปกับการตามหาตลอด จนต้องลงท้ายด้วยการหยุด ดังชีวิตของลุงธนิตที่เลือกทางออกด้วยการบวช พฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครในลักษณะสุดโต่งดังที่กล่าวมานี้ วีรพร นิติประภาได้กล่าวไว้ในการเสวนาฯ ว่า เธอจงใจทำให้บุคลิกของตัวละครทุกตัวมีลักษณะสุดโต่งในเรื่องของความรัก การที่ตัวละครพยายามจะลืมอดีต ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำความจำที่เจ็บปวดโดยเฉพาะเรื่องราวในอดีตที่ไม่อาจลบเลือนได้

7.ความหมายแฝงภายใต้กรอบเรื่องเล่าการเมือง

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ นักวิชาการและนักวิจารณ์ชื่อดัง ได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่องนี้ว่ามีวิธีการที่จะพูดถึงความขัดแย้งในสังคมซึ่งไม่อาจกล่าวออกมาโดยตรงได้ *"การเล่าเรื่องอาจแสดงให้เห็นถึงฉากหลังของประเทศไทย*

ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมืองเป็นระยะ แต่จุดสนใจหลักคือความขัดแย้งของปัจเจกที่สะท้อนให้เห็นความสับสน ความเปราะบางและความโดดเดี่ยวของคนร่วมสมัยที่นำไปสู่สายพันธุ์ที่อ่อนแอ พร้อมที่จะขาดผึงได้ทุกขณะ"(สุรเดช โชติอุดมพันธ์ 2557) และยังกล่าวถึงตัวละครในเรื่องที่เสมือนถูกจองจำทางใจ *"อันเนื่องมาจากการยึดมั่นในความรักและการโหยหาคนรักในสภาพสังคมร่วมสมัยอันฉาบฉวยที่ความรักแท้อาจเป็นสิ่งที่หาได้ยาก"* คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงพลังของรหัสภาษาที่ผู้เขียนใช้คำสื่อถึงภาวะของการเก็บกด อึดอัด เปลี่ยวเหงาอย่างฉาบฉวยชั่วยาม

ผู้เขียนใช้รหัสสัญลักษณ์เพื่อสื่อว่านวนิยายเรื่องนี้มุ่งแสดงความขัดแย้งทางการเมืองในระดับมหภาค เริ่มจากคำอุทิศที่ว่า *"แด่ผู้สาบสูญหายในขัดแย้งแห่งสยาม"* และใช้คำว่า "สงคราม" หลายครั้งในบริบทที่ไม่น่าจะใช้คำนี้ เช่นในตอนที่สองพี่น้องยังเยาว์ไปวิ่งเล่นในสวน "มันเป็นธรรมชาติของเด็กๆ ที่สงคราม น้ำท่วม ฉับพลัน แผ่นดินถล่มหรือแม้แต่การล่มสลายของอาณาจักรก็ไม่อาจห้ามความสุขซึ่งเกิดขึ้นง่ายดายก็แต่ในโมงยามที่คนคนหนึ่งยังไม่อาจเข้าใจได้กระทั่งว่าตัวเองยังเป็นเด็ก" (หน้า 21) "และในกันและกัน เฉกเช่นเด็กๆ ที่เติบโตในสงคราม พวกเธอจะทำทุกอย่างด้วยกัน"(หน้า 22) ผู้เขียนใช้คำว่าสงครามเรียกภาวะความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นความขัดแย้งอย่างสุดโต่งภายใต้ความเงียบงันระหว่างพ่อและแม่ ต่อเมื่อท้ายเรื่องก็แสดงความขัดแย้งอย่างไร้สาระและไม่ตั้งใจระหว่างชลิกากับชารียา จนกระทั่งฝ่ายหนึ่งตายจากกันไปและปล่อยให้อีกฝ่ายดำรงอยู่อย่างไร้สติสมประดี

วีรพร นิติประภาได้กล่าวในการเสวนาเรื่อง "ไส้เดือนตาบอดในเทวาลัย" ว่า *"ตนเองใช้ความเป็นไปของตัวละครแต่ละตัวเป็นเครื่องมือในการพูดถึงความไร้สาระของความขัดแย้งทางการเมืองของสังคมไทยที่นำไปสู่การสูญเสียความเป็นมนุษย์ ความเป็นตัวของตัวเองและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล โดยมีแนวคิดเรื่องมายาคติเป็นพื้นฐานสำคัญของการประพันธ์"* (2558:2) ในบทที่ชื่อ "จักรวาลบนกำแพง" วีรพรได้สร้างตัวละคร ธนา ให้เป็นภาพแทนของผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง ดังที่บรรยายว่า

> (ธนา)..เป็นหนึ่งในนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่รอดชีวิตจากการกวาดล้างครั้งใหญ่ หนีเข้าป่าไปและกลับออกมา เธอ(ชารียา) แอบได้ยินเขา(ธนา)คุยกับเพื่อนบ้านด้วยพลังแบบที่เธอไม่เคยเห็นใครพูด ในเรื่องที่ไม่เคยได้ยินใครพูดถึงมาก่อน เรื่องของสังคมซึ่งผู้คนต้องถูกเอารัดเอาเปรียบ ความไม่เป็นธรรม นายทุนขุนนางที่คอยเหยียบย่ำคนยากจนและการดิ้นรนเพื่อสิทธิเสรีภาพ (หน้า76)

การอยู่ร่วมกันของชารียากับธนาเป็นไปอย่างขัดแย้งแทบจะตลอดเวลา ธนามีคำพูดที่เป็นความจงใจที่จะใช้รหัสภาษาบริภาษชารียาแบบระบายอารมณ์ของตน ดังในฉากของการด่าว่าชารียาที่ชอบฟังเพลงคลาสสิกว่า *"ไต่กระไดฟังมันอยู่นั่นแหละ เพลงไอ้พวกศักดินานั่นน่ะ ไม่รู้ตัวมั่งเลยสิท่า ฮ้า ว่าไอ้แปดสาแหรกพวกนั้นมันเห็นเธอเป็นแค่อีบ้านนอกหน้าโง่คนนึงเท่านั้น"* (หน้า 78) หรือด่าว่าที่ชารียาไปเรียนภาษาฝรั่งเศสว่า *"สะเออะ ไป*

เรียนแม่งทำไมวะภาษาจักรวรรดินิยมนั่นน่ะ/ ก็ภาษาคนพวกแรกที่ริทำปฏิวัติเหมือนกันล่ะ/ไม่ต้องมาทำเป็นรู้เรื่องปฏิวัติหน่อยเลย เธอมันก็ดีแต่ดักดาน เป็นอาณานิคมทางความคิดไอ้พวกฝรั่งศักดินา"(หน้า 79)

การใช้คำว่า ศักดินา มีความหมายของการเหยียดเย้ยการแบ่งชนชั้นเป็นเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งชวนให้คิดไปถึงคำตรงข้ามคือ ไพร่ ประกอบกับคำว่า แปดสาแหรก ซึ่งเป็นคำเรียกผู้ดี ที่สืบทอดวงศ์ตระกูลขึ้นไปตามสายของบรรพบุรุษฝ่ายพ่อและแม่ได้ถึงสี่รุ่นอายุคน จึงเรียกว่าเป็นผู้ดีแท้ ธนาใช้คำเหล่านี้ด่าว่าชารียา และนักเขียนก็เฉลยในบรรทัดถัดมาก่อนที่ธนาจะทิ้งชารียาไป ว่าธนารู้สึก *"อายคนที่มีแฟนซึ่งไม่ได้มีอะไรใกล้กับคำว่าปัญญาชนเลยแม้แต่น้อย"*(หน้า 78) ปัญญาชนเป็นคำเรียกกลุ่มคนที่มีปัญญาซึ่งใช้กับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสังคมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยโดยตรง ความหมายนี้จึงทำให้ชารียาห่างไกลกับธนามากขึ้นทุกที และในที่สุดธนาก็เลือกที่จะไปกับมวลชนโดยทิ้งชารียาไปตลอดกาล ดูเหมือนว่าในเวลาต่อมา ธนาจะพยายามเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองทุกรูปแบบ แต่ในท้ายที่สุดแล้ว เขาก็เลือกที่จะทิ้งอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งมวล ไปเป็นนักการเมืองฝ่ายขวาที่สนับสนุนการใช้กำลังปราบปรามมวลชนในการเรียกร้องประชาธิปไตยครั้งต่อมา

ตัวละครธนาก็เป็นเพียงภาพแทนของคนที่ทำเสมือนมีอุดมการณ์ทางการเมือง คอยด่าว่าคนอื่นแต่ผู้เขียนทำให้เห็นว่าคนที่เป็นแบบธนาในสังคมไทยนั้น ไม่ได้มีอุดมการณ์อย่างจริงจัง บาดแผลและความทรงจำในอดีตทำให้เขาต้องปรับเปลี่ยนไปอยู่ในฝ่ายที่ตนเองเคยบริภาษมาก่อน ความขัดแย้งอย่างจริงจังทางการเมืองจึงเป็นเรื่องไร้สาระที่ผู้เขียนเห็นว่าไม่ว่าคนในสังคมจะเลือกอยู่ฝ่ายใดก็ล้วนแต่เป็นอุดมการณ์ที่จอมปลอมด้วยกันทั้งสิ้น

8.บทส่งท้าย การเล่าเรื่องในเขาวงกต

เมื่ออ่านจบ นวนิยายเรื่องนี้ให้ความรู้สึกหม่นเศร้าแบบหัวเราะไม่ออก ร่ำไห้ไม่ได้ แม้จะเป็นเรื่องรัก แต่กลับไม่มีถ้อยคำใดที่รู้สึกได้ถึงอารมณ์รัก แต่กลับเป็นภาวะของความเงียบเหงาเปล่าเปลี่ยวและเดียวดาย(จากบทสนทนาของคณะกรรมการตัดสิน) แม้ว่านักเขียนจะแทรกเพลงคลาสสิกที่ไพเราะ แทรกภาพยนตร์เนื้อหาดีๆ ที่ชวนติดตามไปดูต่อให้จบ หรือแทรกการทำอาหาร-เครื่องดื่มพร้อมชื่อที่สร้างความรู้สึกนุ่มนวลชวนฝัน เช่น แกงรัญจวน หรือ ซังกรียา ก็ตาม แต่บรรยากาศในเรื่องกลับทำให้รู้สึกหม่นมัว ซึมเศร้า สับสนและชวนให้ฉุกคิดว่าหรือสังคมของคนรุ่นใหม่จะไร้รากและเปลี่ยวเหงา ภายใต้กรอบบังคับอ่านบทสนทนาที่ยืดยาวเรียงร้อยต่อกันไปอย่างแปลกต่างจากนวนิยายอื่น

จุดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้ไม่เพียงแต่ใช้มายาคติครอบงำความคิดของผู้อ่าน หรือการใช้รหัสวัฒนธรรมแทรกซ่อนความหมายแฝงไว้แทบตลอดทั้งเรื่องเท่านั้น แต่ยังมีจุดเด่นอยู่กลวิธีการเล่าเรื่องอีกด้วย ผู้เขียนใช้วิธีบอกกล่าวเรื่องราวของตัวละครแต่ละตัวที่ต้องใช้ความพยายาม "แกะรอย"ความเป็นมาของตัวละครไปตลอด ไม่

อาจอ่านแบบข้ามไปมาได้ ดังที่สุรเดช โชติอุดมพันธ์กล่าวว่า *"การจะรับรู้อรรถรสของภาษาในไส้เดือนตาบอดฯ นั้น ผู้อ่านจำเป็นจะ "ละเลียด"งานชิ้นนี้ไปทีละน้อยเท่านั้น"*(2558: 2) ผู้อ่านจึงจะปะติดปะต่อเรื่องราวจนเกิดเป็นภาพใหญ่เหมือนการต่อจิ๊กซอร์ ถึงเข้าใจเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร การเล่าเรื่องที่วกวนเช่นนี้ก็ไม่ต่างกับการหลงวนอยู่ในเขาวงกต ที่ต้องค่อยๆ ทอดเส้นด้ายลงไปตามทางจึงจะหาทางออกได้ในที่สุด เช่นเดียวกับการติดตามความเป็นมาและเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตของตัวละครแต่ละตัว ซึ่งต่างก็มีริ้วรอยบาดแผลในความทรงจำที่กว่าจะได้มาพบกัน

จะเห็นว่านวนิยายเรื่องนี้ มีมายาคติแฝงอยู่ตลอดทั้งเรื่อง รวมทั้งการใช้ตัวบทอื่นเข้ามาครอบความคิดอ่าน ด้วยการตั้งชื่อบท เช่น *หุบเขานกกระสาสีบานเย็น* เป็นตอนที่กล่าวถึงเด็กหญิงสองคนวิ่งเล่นท่ามกลางจินตนาการที่งดงามตามวัย นกกระสาสีบานเย็นอาจทำให้นึกไปถึงนิทานพื้นบ้านแถบสแกนดิเนเวียที่นกกระสาคาบทารกห่อผ้ามาส่งให้แก่บ้านที่มีความอบอุ่น หรืออาจนึกไปถึงความหมายของการฟื้นคืนชีพ มีชีวิตเป็นอมตะในตำนานของนกฟีนิกซ์ ซึ่งบางตำรากล่าวว่าคือนกกระสา หรือในบทที่ชื่อ *รังดักแด้แห่งความวิปโยค* กล่าวถึงสภาพการไม่รับรู้เรื่องราวใดๆ ของแม่ ที่ทนทุกข์อยู่กับการขังตัวเองไว้กับความทรงจำของความเกลียดชัง ความหมายแฝงที่ปรากฏในชื่อบทเหล่านี้ ได้เชิญชวนให้ผู้อ่านค่อยๆ ติดตามเรื่องราวความเป็นไปและค้นหาปริศนาที่ซ่อนไว้เสมือนเป็นเกมปริศนาที่รอคอยการค้นหาอยู่ตลอดแทบทั้งเรื่องและน่าค้นหาในประเด็นสัมพันธบทต่อไป

แม้เรื่องราวอันสับสนวกวนในเขาวงกต จะจบลงด้วยการให้ชารียายังมีลมหายใจอยู่ในบ้านเพียงลำพัง ซึ่งไม่ต่างกับแม่ของเธอก็ตาม แต่นักเขียนก็ได้ให้ทางออกด้วยการให้ภาพของครอบครัวตัวประกอบเล็กๆ คนหนึ่ง นั่นคือครอบครัวของนวล ทุกครั้งของการปรากฏตัวในเรื่อง นวลจะสร้างสีสันของความสุขและความลงตัวในชีวิตของเธอได้เป็นอย่างดี นวลเป็นตัวละครเพียงตัวเดียวที่รู้จักความรักแท้ เธอมีสามี 3 คนพร้อมกัน อยู่บ้านเดียวกัน นวลรักทุกคนเท่ากัน สามีทุกคนช่วยเธอเลี้ยงลูก 5 คน เลี้ยงหลาน 8 คน สามีทุกคนช่วยกันเลี้ยงดูลูกหลานโดยไม่ยึดติดครอบครองว่าเด็กห้าคนนั้นเป็นลูกของใคร มีเพียงนวลเท่านั้นที่รู้ ดังที่ชลิกาถามนวลว่ารู้หรือไม่เด็กคนไหนเกิดจากสามีคนใด นวลตอบว่าคนเป็นแม่ย่อมรู้ แต่ไม่ได้บอกพ่อเพราะเขาไม่ถาม เด็กทุกคนรักพ่อ พ่อทุกคนรักลูก ตัวนวลเองก็รักสามีเท่ากันทุกคน การไม่ยึดติดครอบครองเป็นเจ้าของจึงเป็นหนทางที่น่าจะนำพาชีวิตไปสู่ความสงบสุขอย่างแท้จริง ตามมายาคติของพระพุทธศาสนาที่แฝงฝังในสังคมไทยตลอดมา

นักเขียนสร้างชีวิตของนวลให้เป็นต้นแบบของความสุขในอุดมคติที่สังคมไทยปฏิเสธว่าผู้หญิงไม่อาจมีสามีพร้อมกันทีเดียวหลายคนได้ แต่นักเขียนกลับตั้งคำถามในประเด็นนี้ว่า เหตุใดอุดมคติความรักของผู้หญิงจะต้องเป็นแบบรักเดียวใจเดียวเล่า ผู้หญิงก็น่าจะมีรักได้หลายคนและรักเท่ากันทุกคนได้ในเวลาเดียวกันเช่นเดียวกับผู้ชายมิใช่หรือ หากพิจารณามิติของรหัสสัญลักษณ์ที่นักเขียนใช้ภาพครอบครัวที่สงบสุขของนวลให้เป็นเสมือน

สังคมไทยในอุดมคติที่นักเขียนใฝ่ฝัน คงได้ภาพของการไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าความเจริญที่เกิดขึ้นแก่ประเทศชาติบ้านเมืองล้วนเป็นสมบัติของชาติ ไม่ได้เป็นผลงานของคนใดคนหนึ่ง เมื่อนั้นประเทศชาติก็จะไม่มีความขัดแย้งแบ่งฝักแบ่งฝ่ายและช่วยกันดูแลบ้านเมืองให้สงบสุขเหมือนครอบครัวของนวล สังคมไทยก็จะน่าอยู่ยิ่งขึ้น

การนำแนวคิดมายาคติและรหัสวัฒนธรรมมาวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง*ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต*อาจทำให้เห็นระบบความคิดความเชื่อที่ผู้อ่านมีต่อความเป็นจริงในโลก และเป็นกุญแจสำคัญสำหรับไขปัญหาที่ว่านักเขียนพยายามทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนว่าเรื่องเล่านี้ได้ลอกเลียนความเป็นจริงในสังคม แม้ว่าเรื่องราวที่ปรากฏในเรื่องจะมีความสมจริงตามแบบฉบับของเรื่องเล่าที่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนแล้ว และมีคติความเชื่อรองรับความเป็นไปได้ แต่องค์ประกอบบางอย่างในเรื่องก็ไม่สามารถอธิบายได้หมดทุกกรณี และสิ่งที่สำคัญได้กลับมาหาคติความเชื่อที่ไหลเวียนในสังคมไทยเรื่องหนึ่งที่ว่า *“มีพฤติกรรมหลายอย่างในชีวิตของคนเราที่อธิบายไม่ได้”*(นพพร ประชากุล 2552:66)

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ.(2536) *มายาพินิจ : การเมืองทางเพศของละครโทรทัศน์.* กรุงเทพฯ: เจนเดอร์เพรส.

จดหมายข่าวเทวาลัย สานสายใยชาวอักษรฯ (2558) “สรุปเนื้อหาการเสวนาไส้เดือนตาบอดในเทวาลัย” ปีที่ 3 ฉบับที่ 30 วันที่ 4 พฤศจิกายน (หน้า 2)

จอห์นนพดล วศินสุนทร (2557) “มายากลกับมายาคติในสังคมไทย” *วารสารสุทธิปริทัศน์* ปีที่ 28 ฉบับที่ 86 เมษายน – มิถุนายน. (274-293).

นพพร ประชากุล.(2544) “"โรล็องด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม" *มายาคติ สรรนิพนธ์จาก Mythologies ของ* Roland Barthes ; แปลจากภาษาฝรั่งเศสโดย วรรณพิมล อังคศิริสรรพ กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

นพพร ประชากุล.(2552) *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม1ว่าด้วยวรรณกรรม.*กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ่านและวิภาษา.

นพพร ประชากุล.(2552) *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ่านและวิภาษา.

ปรวรรณ ดวงรัตน์ (2557) “สัญศาสตร์และความหมายที่แปรเปลี่ยน” *วารสารสุทธิปริทัศน์* ปีที่ 28 ฉบับที่ 88 (ตุลาคม- ธันวาคม) (1-14).

พรพิชา บุญบรรจง.(2554) “แม่นาก : มายาคติ “ความเป็นเมีย”ที่ถูกประกอบสร้างในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และละครเวที” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปะการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีรพร นิติประภา.(2556) *ไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต.* กรุงเทพฯ : มติชน.

ลายวงกต-วิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A5%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%81%E0%B8%95

Barthes.Roland. (2000) *Mythologies / Roland Barthes* ; selected and translated from the French by Annette Lavers. London : Vintage.